

LUND UNIVERSITY

Menger - the Movie

Carlson, Benny

Published in:
Svensk Tidskrift

2025

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Carlson, B. (2025). Menger - the Movie. *Svensk Tidskrift*.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

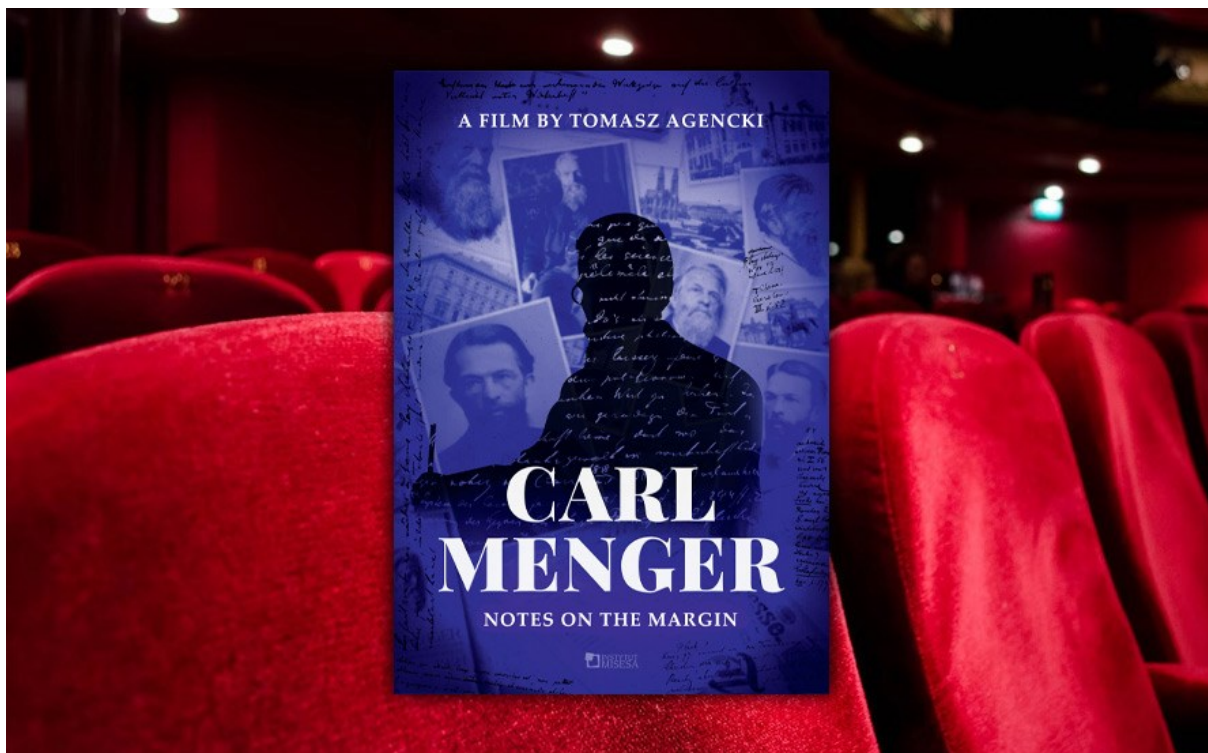
LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Svensk Tidskrift

GRUNDAD 1911. NÄTTIDNING FÖR POLITIK, EKONOMI OCH KULTUR.

14 november 2025

Benny Carlson: Menger – the Movie

Carl Menger (1840–1921) spelar en viktig roll i den ekonomiska doktrinhistorien, vilket är skälet till att han fått huvudrollen i en film regisserad av polacken Tomasz Agncki och producerad av Ludwig von Mises Institute: *Carl Menger: Notes on the Margin*. I den första filmen om Indiana Jones jagas forskaren av ett stort klot. I filmen om Menger sätter forskaren ett stort klot i rullning. Inga paralleller i övrigt.

På 1870-talet skakades dåtidens traditionella ekonomi av en marginalistisk revolution anförd av tre av varandra oberoende tänkare: österrikaren Carl Menger, britten Stanley Jevons och fransk-schweizaren Léon Walrás. Ett språng togs från (vad som kom att kallas) klassisk teori, byggd på arbetsvärde i produktionen, till neoklassisk, byggd på gränsnytta i konsumtionen. Menger betraktas därmed som grundare av den österrikiska skolan med en rad inflytelserika efterträdare – Böhm-Bawerk, Wieser, Mises, Schumpeter, Hayek – och ett jämfört med andra neoklassiker mer dynamiskt och mindre matematiskt angreppssätt.

Agenckis film är gjord med anledning av hundraårsminnet av Mengers död men färdigställdes i fjor. Den inleds med påståendet att Menger är ett okänt namn bland

majoriteten av dagens ekonomistudenter, vilket sannolikt är sant. Detta trots att han överprövade såväl Adam Smith som Karl Marx. Han skrev om kommunismens omöjlighet 1861, sextio år innan Mises och 130 år innan frågan avgjordes empiriskt

Vi får under 100 minuter följa Menger genom livet. Upplägget är att etapper och episoder kommenteras av ett dussin ekonomer och experter och illustreras med bilder och filmsekvenser. Historien börjar i Mengers födelsestad Novy Sącz i Galizien (på den tiden i österrikiska kejsardömet, i dag i södra Polen) och löper via studier i Cieszyn, Kraków, Wien och Prag, journalistisk verksamhet i Lemberg (Lviv) och Wien och nya ekonomistudier i Kraków till publiceringen av portalverket *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre* 1871. Därefter blir Menger kronprins Rudolfs privatlärare, ekonomiprofessor i Wien och parlamentsledamot. Han reviderar *Grundsätze* till nära nog obegriplighet, träffar en 30 år yngre kvinna och får en son, eldar måhända upp sina anteckningar och får vid slutet av sitt liv se kejsarriket braka samman.

I biroller ser vi Carls bröder: Anton, socialist, och Max, entreprenör. Alla tre insåg på var sitt sätt att det gamla kejsarriket måste moderniseras om det inte skulle gå under, vilket det alltså gjorde. I filmen ställs en kontrafaktisk fråga: Vad hade hänt med Österrike och Europa om Rudolf, skolad av den liberale Menger, inte begått självmord (Mayerlingdramat)? (En alternativ utveckling förutsätter att Rudolf hade lyckats påverka Frans Josef som satt kvar på tronen till 1916.) Filmen avslutas med en cirkel som sluts: Menger får en rondell uppkallad efter sig i sin födelsestad.

Jag avser att i det följande fokusera på metodstriden mellan Menger och Gustav von Schmoller eftersom den utgör en präktig fyrverkeriknall på nationalekonomins dystra himmel.

På 1870-talet stod tyska historiska skolan i zenit. Tyskarna ifrågasatte den klassiska brittiska teorins allmängiltighet. Dess lagar kunde inte krängas ner var som helst i tid och rum. Bruket av abstraktion och deduktion hade gått för långt. Det gällde att genom induktion anpassa teorin till olika historiska och lokala miljöer.

När Menger 1883 publicerade en metodbok, *Untersuchungen über die Methode der Sozialwissenschaftlichen und der politischen Ökonomie insbesondere*, attackerades han av Schmoller i dennes *Jahrbuch*. Menger slog tillbaka med pamfletten *Irrtümer des Historismus*. Det blev, med Joseph Schumpeters ord, en kamp mellan "det historiska dränggörat" och "den teoretiska dimbildningen".

Den isländske statsvetarprofessorn Hannes Gissurarson talar i filmen, med hänvisning till Karl Popper, om *bucket theory* och *searchlight theory*. Budskapet är att tyskarna hinkade upp fakta utan teoretiskt ledljus medan Menger ville lysa upp domäner som låg i mörker. Tyskarnas ambition var dock, även om den inte förverkligades, att genom induktion lägga grunden till en ny teori. Även de ville lysa upp dunkla vrår.

Motsättningen mellan Schmoller och Menger blev i stridens hetta onödigt oförsonlig. Schmoller menade att såväl deduktion som induktion är nödvändig, precis som högra och vänstra benet behövs för att man ska kunna gå. Mengers intresse för ekonomi började enligt filmen genom att han upplevde att gap mellan ekonomisk teori och vad han såg omkring sig. Hans utgångspunkt var därmed inte olik tyskarnas. Han utvecklade inte sitt synsätt i ett elfenbenstorn utan genom flitig observation. Experternas uppfattning om vad han observerade varierar dock: faderns bibliotek, romersk lag, torghandel, börshandel, det dagliga livet i största allmänhet.

Schumpeter ansåg att metodstriden var slöseri med tid och energi eftersom ingendera sidan helt ifrågasatte den andra sidans position. Filosofen och ekonomen Gilles Compagnolo menar i filmen däremot att striden var en nödvändig episod i det ekonomiska tänkandets historia därför att den etablerade ett nytt synsätt. Så är det förstås. Det förefaller emellertid som om kampen mellan Menger och tyskarna handlade mindre om metod och mer om resultat, vilket i sin tur berodde på de miljöer i vilka de gjorde sina observationer: det kosmopolitiska Österrike respektive det nationalistiska Tyskland. Menger fokuserade på individer, tyskarna på institutioner, inte minst staten. Tyskarnas synfält var förmodligen alltför snävt. Menger gjorde ett teoretiskt genombrott, tyskarna gjorde det inte.

Att, som så ofta gjorts och även görs av filmens experter, förklara de tyska historiska ekonomerna överkörda och förda till bårhuset är en smula förhastat. Deras intresse för institutioner har återkommit i nya skepnader, främst den amerikanska institutionalismen (Thorstein Veblen, John Commons) och den nya institutionalismen ("nobelpristagarna" Douglass North och Daron Acemoglu), helt enkelt därför att det är orimligt att betrakta människan som en uteslutande atomistisk marknadsaktör och blunda för betydelsen kollektiva skapelser, lagar och normer.

Jämfört med filmerna om Indiana Jones är filmen om Carl Menger inte lika upphetsande för stunden men professor Menger efterlämnar till skillnad från professor Jones ett tankegods att smälta på längre sikt.

Du hittar filmen på [Youtube](#).

Benny Carlson är professor emeritus i ekonomisk historia vid Ekonomihögskolan, Lunds universitet.